مەككىدە نازىل بولغان — سۇرە مائارىج — 44 ئايەت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سَأَلَ سَآئِلُۢ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ﴿١﴾ لِّلْكَـٰفِرِينَ لَيْسَ لَهُۥ دَافِعٌ ﴿٢﴾ مِّنَ ٱللَّهِ ذِى ٱلْمَعَارِجِ ﴿٣﴾
تَعْرُجُ ٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ إِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ﴿٤﴾ فَٱصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلاً ﴿٥﴾
إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُۥ بَعِيدًا ﴿٦﴾ وَنَرَىٰهُ قَرِيبًا ﴿٧﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللە نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن.

بىر تىلىگۈچى (يەنى نەزر ئىبن ھارىس) كاپىرلارغا چوقۇم بولىدىغان ئازابنىڭ (چۈشۈشىنى) تىلىدى﴿1﴾. ئۇ (ئازاب)نى ھېچ ئادەم قايتۇرالمايدۇ﴿2﴾. ئۇ (ئازاب) ئاسمان شوتىلىرىنىڭ ئىگىسى اللە﴿3﴾. تەرىپىدىن بولغانىپەرىشتىلەر ۋە روھ (يەنى جىبرىئىل) اللەغا شۇنداق بىر كۈندە ئۆرلەيدۇكى، ئۇنىڭ ئۇزۇنلۇقى 50 مىڭ يىل كېلىدۇ﴿4﴾. (ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭنىڭ يەتكۈزگەن ئەزىيەتلىرىگە) چىرايلىقچە سەۋر قىلغىن﴿5﴾. ئۇلار ئۇ ئازابنى يىراق دەپ قارايدۇ﴿6﴾. بىز ئۇنى يېقىن دەپ قارايمىز﴿7﴾.

قىيامەت كۈنىنىڭ تېز كېلىشىنى تىلىگەنلىك توغرىسىدا

﴿بىر تىلىگۈچى (يەنى نەزر ئىبن ھارىس) كاپىرلارغا چوقۇم بولىدىغان ئازابنىڭ (چۈشۈشىنى) تىلىدى﴾ اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۇھەممەد!) ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) (مەسخىرە قىلىش يۈزىسىدىن سەندىن ئازابنىڭ تېز نازىل بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ (ئازاب چوقۇم نازىل بولىدۇ، لېكىن ئۇنىڭ نازىل بولۇشىنىڭ مۇئەييەن ۋاقتى - سائىتى بولىدۇ)، اللە ۋەدىسىگە ھەرگىز خىلاپلىق قىلمايدۇ (اللە بەندىلىرىنى جازالاشقا ئالدىراپ كەتمەيدۇ)﴾[1].

﴿بىر تىلىگۈچى (يەنى نەزر ئىبن ھارىس) كاپىرلارغا چوقۇم بولىدىغان ئازابنىڭ (چۈشۈشىنى) تىلىدى﴾ ئەۋفىي، ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بۇ كاپىرلارنىڭ اللە نىڭ ئازابى ھەققىدە سورىغان سوئالىدۇر. بۇ ئازاب ئۇلارغا چوقۇم كېلىدۇ. ئىبنى ئەبۇنەجىھ، مۇجاھىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر تىلىگۈچى ئاخىرەتتە بولىدىغان ئازابنىڭ دۇنيادا چۈشۈشىنى تىلەپ دۇئا قىلدى. ئۇ ۋە ئۇنىڭغا ئوخشىغان كاپىرلار مۇنداق دۇئا قىلدى:

---

[1] سۈرە ھەج 47 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

﴿ئەگەر بۇ (يەنى قۇرئان) سېنىڭ تەرىپىڭدىن نازىل بولغان ھەقىقەت بولىدىغان بولسا، ئاسماندىن ئۈستىمىزگە تاش ياغدۇرغىن، ياكى بىزنى قاتتىق ئازاب بىلەن جازالىغىن!﴾[1].

﴿**ئۇ (ئازاب) نى ھېچ ئادەم قايتۇرالمايدۇ**﴾ يەنى اللە ئۇ ئازابنى چۈشۈرۈشنى ئىرادە قىلغان چاغدا، ئۇنى ھېچ توسۇپ قالغۇچى بولمايدۇ. شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇ (ئازاب) ئاسمان شوتىلىرىنىڭ ئىگىسى اللە**﴾.

"ئاسمان شوتىلىرىنىڭ ئىگىسى" دېگەن سۆزنىڭ تەپسىرى توغرىسىدا

﴿**ئاسمان شوتىلىرىنىڭ ئىگىسى**﴾ دېگەن ئايەتنىڭ مەنىسىنى ئەلىي ئىبنى ئەبۇتەلھە، ئىبنى ئابباسنىڭ: ئۈستۈنلۈك ۋە مال - مۈلۈك ئىگىسى دېگەنلىك بولىدۇ دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ.

﴿**پەرىشتىلەر ۋە روھ (يەنى جىبرىئىل) اللەغا شۇنداق بىر كۈندە ئۆرلەيدۇكى**﴾ ئەبۇسالىھ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: بۇ ئايەتتىكى روھ دېگەن سۆز اللە تائالا نىڭ مەخلۇقاتلىرىدىن ئىنسانلارغا ئوخشايدىغان، لېكىن ئىنسانلارنىڭ دەل ئۆزى ئەمەس بىر خىل مەخلۇقاتنى كۆرسىتىدۇ. مەن: بۇ ئايەتتىكى روھ دېگەن سۆزدىن جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام كۆزدە تۇتۇلۇشى ئېھتىمالغا يېقىندۇر. بۇ سۆز ئومۇمىي ئىسىم بولۇپ، ئادەم ئەۋلادلىرىنىڭ روھلىرىنى كۆرسىتىشىمۇ ئېھتىمالغا يېقىندۇر، دەپ قارايمەن. چۈنكى، ئىنسانلارنىڭ روھلىرى قەبزى روھ قىلىنغان چاغدا ئاسمانغا ئۆرلىتىلىدۇ. بۇ ھەقتە بەرانىڭ ھەدىسىدە تەپسىلىي بايان قىلىنغان.

ئۇزۇنلۇقى 50 مىڭ يىل كېلىدىغان كۈندىن قىيامەت كۈنى كۆزدە تۇتۇلىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**اللەغا شۇنداق بىر كۈندە ئۆرلەيدۇكى، ئۇنىڭ ئۇزۇنلۇقى 50 مىڭ يىل كېلىدۇ**﴾ بۇ كۈندىن قىيامەت كۈنى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئىبنى ئەبۇھاتەم ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بۇ كۈن قىيامەت كۈنىدۇر. سەۋرى، سەمماك ئىبنى ھەرپتىن ئىكرىمەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇ كۈنى قىيامەت كۈنىدۇر. زەھھاك ۋە ئىبنى زەيد قاتارلىقلارمۇ شۇنداق دېگەن. ئەلىي ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئابباسنىڭ اللە تائالا نىڭ ﴿**(ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭنىڭ يەتكۈزگەن ئەزىيەتلىرىگە) چىرايلىقچە سەۋر قىلغىن**﴾ دېگەن ئايىتى ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇ كۈن قىيامەت كۈنىدۇر. اللە تائالا كاپىرلارغا ئۇ كۈننىڭ ئۇزۇنلۇقىنى **50** مىڭ يىلنىڭ ئۇزۇنلىقىدەك قىلىپ بېرىدۇ. بۇ مەزمۇندا نۇرغۇن ھەدىسلەر رىۋايەت قىلىندى.

ئىمام ئەھمەد ئەبۇئۇمەر غۇداتىينىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز ئەبۇھۈرەيرىنىڭ يېنىدا ئىدۇق، يېنىمىزدىن بەنى ئامىر ئىبنى سەئسەئە قەبىلىسىگە تەۋە بىر ئادەم ئۆتتى. ئۇ بەنى ئامىر قەبىلىسى ئىچىدە ئەڭ باي ئادەم دېيىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇھۈرەيرە يېنىدىكى ئادەملەرگە: ئۇ ئادەمنى ياندۇرۇپ يېنىمغا ئېلىپ كېلىڭلار، دېدى. ئۇلار ئۇنى ياندۇرۇپ كەلدى. ئەبۇھۈرەيرە ئۇنىڭغا: ئاڭلىشىمچە سەن ھەقىقەتەن باي ئادەم ئىكەنسەن، دېدى. ئۇ ئادەم: شۇنداق، اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مېنىڭ يۈز قىزىل تۆگەم، يۈز قىزغۇچ ئاق تۆگەم بار، دېدى. ھەتتا ئۇ تۆگىلىرىنىڭ رەڭگىلىرىنى، قۇللىرىنىڭ ھۈنەرلىرىنى ۋە سەر خىل ئاتلىرىنى ساناپ چىقتى. ئەبۇھۈرەيرە ئۇنىڭغا: تۆگىلەرنىڭ ۋە قويلارنىڭ تۇياقلىرىدىن ساقلانغىن دېدى. ئەبۇھۈرەيرە بۇ سۆزنى بىر قانچە قېتىم تەكرارلىدى. ھەتتا ئۇئادەمنىڭ چىرايى ئۆزگىرىپ كەتتى. ئۇ: ئى ئەبۇھۈرەيرە! بۇ نېمىدېگىنىڭ؟ دېدى.

---

[1] سۈرە ئەنفال 32 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئەبۇھۇرەيرە مۇنداق دېدى: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم: «كىمنىڭ تۆگىلىرى بولسا، ئۇ قىيىنچىلىق ئەھۋالدا بولسۇن ياكى كەڭرىچىلىك ئەھۋالدا بولسۇن تۆگىلىرىنىڭ زاكىتىنى بەرمىسە، قىيامەت كۈنى ئۇ تۆگىلەر ئەڭ گۆشلۈك ئەڭ سېمىز، ئەڭ شاش يۈگۈرەك تۆگىلەر بولۇپ كېلىدۇ، ئاندىن ئۇ ئادەم كەڭرى تۈزلەڭلىكتە تۆگىلەرنىڭ ئالدىغا تاشلىنىدۇ. تۆگىلەر ئۇنى تۇياقلىرى بىلەن دەسسەيدۇ. تۆگىلەرنىڭ ئاخىرى ئۇنى دەسسەپ ئۆتۈپ بولسا، باشتىكى تۆگىلەر ئۇنى قايتا دەسسەشكە ئېلىپ كېلىنىدۇ. ھەتتا ئىنسانلار ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىلىپ، ئۇ ئۆزىنىڭ جەننەتكە ياكى دوزاخقا ئېلىپ بارىدىغان يولىنى كۆرگەنگە قەدەر، ئۇزۇنلۇقى 50 مىڭ يىل كېلىدىغان ئەنە شۇ كۈندە ئۇنىڭغا بولغان ئازاب مانا مۇشۇنداق داۋام قىلىدۇ.

كىمنىڭ كالىلىرى بولسا، ئۇ قىيىنچىلىق ئەھۋالدا بولسۇن ياكى كەڭرىچىلىك ئەھۋالدا بولسۇن، كالىلىرىنىڭ زاكىتىنى بەرمىسە، قىيامەت كۈنى ئۇ كالىلار ئەڭ گۆشلۈك، ئەڭ سېمىز، ئەڭ شاش، يۈگرەك كالىلار بولۇپ كېلىدۇ. ئاندىن ئۇ ئادەم كەڭرى تۈزلەڭلىككە ئېلىپ كېلىنىپ كالىلارنىڭ ئالدىغا تاشلىنىدۇ. كالىلار ئۇنى تۇياقلىرى بىلەن دەسسەيدۇ، مۈڭگۈزلۈك كالىلار ئۇنى مۈڭگۈزلىرى بىلەن ئۈسىدۇ. بۇ كالىلارنىڭ مۈڭگۈزلىرى تۈپ ـ تۈز، ئۈچلۈق ۋە سۇنماستۇر. كالىلارنىڭ ئاخىرى ئۇنى دەسسەپ ۋە ئۈسسۈپ ئۆتۈپ بولسا، باشتىكى كالىلار ئۇنى قايتا دەسسەش ۋە ئۈسسۈش ئۈچۈن ئېلىپ كېلىنىدۇ. ھەتتا ئىنسانلار ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىلىپ، ئۇ ئۆزىنىڭ جەننەتكە ياكى دوزاخقا ئېلىپ بارىدىغان يولىنى كۆرگەنگە قەدەر، ئۇزۇنلۇقى 50 مىڭ يىل كېلىدىغان ئەنە شۇ كۈندە ئۇنىڭغا بولغان ئازاب مانا مۇشۇنداق داۋام قىلىدۇ.

كىمنىڭ قويلىرى بولسا، ئۇ قىيىنچىلىق ئەھۋالدا بولسۇن ياكى كەڭرىچىلىك ئەھۋالدا بولسۇن قويلىرىنىڭ زاكىتىنى بەرمىسە، قىيامەت كۈنى ئۇ قويلار ئەڭ گۆشلۈك، ئەڭ سېمىز، ئەڭ شاش يۈگرەك قويلار بولۇپ كېلىدۇ. ئاندىن ئۇ ئادەم كەڭرى تۈزلەڭلىككە ئېلىپ كېلىنىپ قويلارنىڭ ئالدىغا تاشلىنىدۇ. قويلار ئۇنى تۇياقلىرى بىلەن دەسسەيدۇ. مۈڭگۈزلۈك قويلار ئۇنى مۈڭگۈزلىرى بىلەن ئۈسىدۇ. بۇ قويلارنىڭ مۈڭگۈزلىرى تۈپ ـ تۈز، ئۈچلۈق ۋە سۇنماستۇر. قويلارنىڭ ئاخىرى ئۇنى دەسسەپ ۋە ئۈسسۈپ ئۆتۈپ بولسا، باشتىكى قويلار ئۇنى قايتا دەسسەش ۋە ئۈسسۈش ئۈچۈن ئېلىپ كېلىنىدۇ. ھەتتا ئىنسانلار ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىلىپ، ئۇ ئۆزىنىڭ جەننەتكە ياكى دوزاخقا ئېلىپ بارىدىغان يولىنى كۆرگەنگە قەدەر، ئۇزۇنلۇقى 50 مىڭ يىل كېلىدىغان ئەنە شۇ كۈندە ئۇنىڭغا بولغان ئازاب مانا مۇشۇنداق داۋام قىلىدۇ» دېدى.

ئۇ ئادەم: ئى ئەبۇھۇرەيرە! تۆگىلەرنىڭ ھەققى نېمىلەردىن ئىبارەت؟ دېدى. ئەبۇھۇرەيرە: بىرسىگە تۆگە ئارىيەت بەرسەڭ، ياخشىسىنى ۋە سۈتلۈك تۆگىنى بېرىشىڭ لازىم. مىنىۋېلىشى ئۈچۈن تۆگە سوراپ كەلسە، ئۇنى بېرىپ تۇرۇشۇڭ، چىشى تۆگىسى ئۈچۈن ئەركەك تۆگە سوراپ كەلسە، ئۇنى بېرىپ تۇرۇشۇڭ ۋە موھتاجلارنى تۆگىنىڭ سۈتى بىلەن تەمىنلىشىڭ لازىم دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەبۇداۋۇد ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئەھمەد: ئەبۇھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئالتۇن ـ كۈمۈشكە ئىگە بولغان كىشى، ئۇنىڭ زاكىتىنى بەرمىسە، قىيامەت كۈنى ئۇ ئالتۇن ـ كۈمۈشلەر ياپىلاق ۋە بىسلىق قىلىپ سوقۇلىدۇ، ئاندىن ئۇ جەھەننەم ئوتىدا قىزدۇرۇلۇپ، ئۇ ئادەمنىڭ پېشانىسى، بىقىنى ۋە دۈمبىسى داغلىنىدۇ، ھەتتا الله بەندىلىرى ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىپ، ئۇ ئادەم جەننەتكە ياكى دوزاخقا ئېلىپ بارىدىغان يولىنى كۆرگەنگە قەدەر،

www.munber.org

سىلەرنىڭ ھېسابىڭلار بويىچە ئۈزۈنلۈقى **50** مىڭ يىل كېلىدىغان ئەنە شۇ كۈندە ئۇنىڭغا بولغان ئازاب مانا مۇشۇنداق داۋام قىلىدۇ» پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەدىسنىڭ داۋامىدا يۇقىرىدىكى ھەدىستە بايانات قىلىنغىنىدەك، قوي ۋە تۆگىلەرنىڭ ئەھۋاللىرىنى بايان قىلىپ ئۆتتى. بۇ ھەدىستە يەنە ئاتلارنىڭ ئەھۋالىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: «ئات بېقىشتىن ئۈچ خىل ئىش كېلىپ چىقىدۇ. بىر ئادەمگە ئەجىر كېلىدۇ. يەنە بىر ئادەمنىڭ ھاجىتىنى قامدايدۇ ۋە يەنە بىر ئادەمگە گۇناھ ئېلىپ كېلىدۇ...» بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان.

بۇ ھەدىسنى بۇ يەردە بايان قىلىشتىن مەقسەت، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «ھەتتا الله بەندىلىرى ئارىسىدا ھۆكۈم چىقىرىپ... ئۇزۇنلۇقى **50** مىڭ يىل كېلىدىغان ئەنە شۇ كۈندە» دېگەن سۆزىنىڭ يۇقىرىدىكى ئايەت بىلەن مۇناسىۋەتى بولغانلىقى ئۈچۈندۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى سەۋر قىلىشقا ئۈندەش توغرىسىدا

﴿**ئۇلار ئۇ ئازابنى يىراق دەپ قارايدۇ**﴾ يەنى ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭنىڭ سېنى ئىنكار قىلغانلىقىغا، ئۇلارنىڭ الله نىڭ ئازابىنىڭ چوقۇم يۈز بېرىدىغانلىقىنى يىراق ساناپ، ئۇ ئازابنىڭ ئۆزلىرىگە كېلىشىنى ئالدىراتقانلىقىغا سەۋر قىلغىن. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿قىيامەتكە ئىشەنمەيدىغانلار ئۇنىڭ بولۇشىنى ئالدىرىتىدۇ، ئۇنىڭغا ئىشىنىدىغانلار بولسا قىيامەتتىن قورقىدۇ، قىيامەتنى ھەق دەپ بىلىدۇ﴾[1].

﴿**(ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭنىڭ يەتكۈزگەن ئەزىيەتلىرىگە) چىرايلىقچە سەۋر قىلغىن**﴾ يەنى كاپىرلار بۇ ئازابنىڭ يۈز بېرىشىنى ۋە قىيامەتنىڭ قايىم بولىدىغانلىقىنى يىراق سانايدۇ. ﴿**بىز ئۇنى يېقىن دەپ قارايمىز**﴾ يەنى مۆمىنلەر ئۇنىڭ يۈز بېرىشىنى يېقىن دەپ قارايدۇ. گەرچە قىيامەتكە مۇئەييەن ۋاقىت بولۇپ، ئۇنىڭ ۋاقتىنى غالىب ۋە بۈيۈك الله دىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدىغان بولسىمۇ، لېكىن كېلىدىغان ھەر قانداق نەرسىنىڭ يېقىن ئىكەنلىكى ۋە چوقۇم يۈز بېرىدىغانلىقى مۇقەررەردۇر.

* * * * * * *

يَوْمَ تَكُونُ ٱلسَّمَآءُ كَٱلْمُهْلِ ﴿٨﴾ وَتَكُونُ ٱلْجِبَالُ كَٱلْعِهْنِ ﴿٩﴾ وَلَا يَسْـَٔلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ﴿١٠﴾
يُبَصَّرُونَهُمْ ۚ يَوَدُّ ٱلْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِى مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍۭ بِبَنِيهِ ﴿١١﴾ وَصَٰحِبَتِهِۦ وَأَخِيهِ ﴿١٢﴾ وَفَصِيلَتِهِ
ٱلَّتِى تُـْٔوِيهِ ﴿١٣﴾ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنجِيهِ ﴿١٤﴾ كَلَّآ ۖ إِنَّهَا لَظَىٰ ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِّلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾ تَدْعُوا۟
مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰ ﴿١٨﴾

ئۇ كۈندە ئاسمان ئېرىتىلگەن مىستەك بولۇپ قالىدۇ﴿8﴾. تاغلار ئېتىلغان رەڭلىك يۇڭدەك بولۇپ قالىدۇ﴿9﴾. (ھەر ئادەم ئۆز ھالى بىلەن بولۇپ قالىدىغانلىقى ئۈچۈن) دوست دوستىدىن كۆرۈپ تۇرۇپ (ھال) سورىمايدۇ، گۇناھكار ئادەم ئۆز ئورنىغا ئوغۇللىرىنى، ئايالىنى، قېرىندىشىنى ۋە ئۆزى مەنسۇپ بولغان قەۋم ـ قېرىنداشلىرىنى ۋە يەر يۈزىدىكى جىمى ئادەمنى بېرىپ بولسىمۇ، بۇ كۈندىكى ئازابتىن قۇتۇلۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ﴿10- 14﴾. ياق، ئۇ مۇقەررەر دوزاختۇر﴿15﴾. (يەنى بۇ گۇناھكار كاپىر مۇنداق

[1] سۈرە شۇرا 18 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئارزۇدىن يانسۇن، پىدا قىلىنغان ھېچقانداق نەرسە ئۇنى ئازابتىن قۇتقۇزالمايدۇ، ئۇنىڭ ئالدىدا دوزاخ يېنىپ تۇرىدۇ). (ئۇ ھارارىتىنىڭ قاتتىقلىقىدىن) باشنىڭ تېرىسىنى شىلىدۇ﴾[16]. ئۇ (ھەقتىن) يۈز ئۆرۈپ بۇرالغان ۋە پۇل - مال يىغىپ ساقلىغان (ئۇنىڭدىن اللەنىڭ ۋە مىسكىنلەرنىڭ ھەققىنى ئادا قىلمىغان)لارنى چاقىرىدۇ﴾[17 - 18].

قىيامەتنىڭ قورقۇنچلۇق ئەھۋاللىرى توغرىسىدا

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: بۇ ئازاب كاپىرلارغا چوقۇم كېلىدۇ. ﴿**ئۇ كۈندە ئاسمان ئېرىتىلگەن مىستەك بولۇپ قالىدۇ**﴾ ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، ئەتا، سەئىد ئىبنى جۇبەير، ئىكرىمە، سۇددى ۋە بىر قانچە كىشىلەر بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇ كۈندە ئاسمان ئېرىتىلگەن ياغنىڭ دورىسىدەك بولۇپ قالىدۇ.

﴿**تاغلار ئېتىلغان رەڭلىك يۇڭدەك بولۇپ قالىدۇ**﴾ الله تائالا بۇ ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿تاغلار ئېتىلغان يۇڭدەك بولۇپ كېتىدۇ﴾[1] ﴿**(ھەر ئادەم ئۆز ھالى بىلەن بولۇپ قالىدىغانلىقى ئۈچۈن) دوست دوستىدىن كۆرۈپ تۇرۇپ (ھال) سورىمايدۇ**﴾ يەنى ھەر ئادەم ئۆزى بىلەنلا بولۇپ قالىدىغانلىقى ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ يېقىن دوستىنى ئەڭ قىيىن ئەھۋالدا كۆرۈپ تۇرۇپمۇ، ئۇنىڭدىن ھال سورىمايدۇ. ئەۋفىي، ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇلار بىر - بىرىنى تونۇيدۇ، ئۇلار ئۆزئارا تونۇشقاندىن كېيىن بىر - بىرىدىن قاچىدۇ. خۇددى الله تائالا مۇنداق دېگەندەك: ﴿ئۇ كۈندە ھەر ئادەمنىڭ بىر ھالى بولىدۇكى، ئۇنىڭ باشقىلارغا قارىشىغا (شۇ ھالى) يار بەرمەيدۇ﴾[2].

الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى ئىنسانلار! پەرۋەردىگارىڭلارغا (بۇيرۇقلىرىنى ئورۇنلاش، مەنئى قىلغان ئىشلاردىن چەكلىنىش بىلەن) تەقۋادارلىق قىلىڭلار، شۇنداق بىر كۈندىن قورقۇڭلاركى، (ئۇ كۈندە) ئاتا بالىسىغا ئەسقاتمايدۇ، بالىمۇ ئاتىسىغا ئەسقاتمايدۇ، اللەنىڭ ۋەدىسى ھەقىقەتەن ھەقتۇر﴾[3] ﴿گۇناھى ئېغىر بىر ئادەم باشقا بىراۋنى ئۆز گۇناھىنى ئۈستىگە ئېلىۋېلىشقا چاقىرسا، ئۇ يېقىن تۇغقىنى بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ گۇناھىدىن ئازراق نەرسىنى ئۈستىگە ئېلىۋالالمايدۇ﴾[4] ﴿سۇر چېلىنغان كۈندە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى تۇغقانچىلىق مەۋجۇت بولماي قالىدۇ. بىر - بىرىنىڭ (ئەھۋالىنىمۇ) سوراشمايدۇ﴾[5] ﴿ئۇ كۈندە كىشى ئۆزىنىڭ قېرىندىشىدىن، ئانىسىدىن، ئاتىسىدىن، خوتۇنىدىن ۋە باللىرىدىن قاچىدۇ. ئۇ كۈندە ھەر ئادەمنىڭ بىر ھالى بولىدۇكى، ئۇنىڭ باشقىلارغا قارىشىغا (شۇ ھالى) يار بەرمەيدۇ﴾[6].

﴿**گۇناھكار ئادەم ئۆز ئورنىغا ئوغۇللىرىنى، ئايالىنى، قېرىندىشىنى ۋە ئۆزى مەنسۇپ بولغان قەۋم - قېرىنداشلىرىنى ۋە يەر يۈزىدىكى جىمى ئادەمنى بېرىپ بولسىمۇ، بۇ كۈندىكى ئازابتىن قۇتۇلۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ. ياق**﴾ يەنى بۇ كۈندە فىدىيە قوبۇل قىلىنمايدۇ. ئۇ قىيامەت كۈنىنىڭ قورقۇنچلۇق ئەھۋالىنى كۆرگەن چاغدا فىدىيە بېرىپ الله نىڭ ئازابىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن پۈتۈن زېمىن ئەھلىنى، ئۆزى ئېرىشكەن مال - مۈلۈكنىڭ ئەڭ ئېسىلىنى ۋە زېمىن توشقىچە ئالتۇننى ياكى دۇنيادىكى چاغدا ئۆزىنىڭ يۈرەك

---

(1) سۈرە قارىئە 5 - ئايەت.
(2) سۈرە ئەبەسە 37 - ئايەت.
(3) سۈرە لۇقمان 33 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
(4) سۈرە فاتىر 18 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
(5) سۈرە مۆئمىنۇن 101 - ئايەت.
(6) سۈرە ئەبەسە 34 ـــ 37 - ئايەتكىچە.

www.munber.org

پارىسى بولغان بالىسىنى ئېلىپ كېلىپ فىدىيە بېرىشنى ئارزۇ قىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭدىن بۇ فىدىيە ھەرگىز قوبۇل قىلىنمايدۇ.

﴿**ۋە ئۆزى مەنسۇپ بولغان قەۋم ـ قېرىنداشلىرىنى**﴾ بۇ ئايەتنى مۇجاھىد ۋە سۇددى: ئۆزىنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنى ۋە قەبىلىسىدىكى كىشىلەرنى كۆرسىتىدۇ، دەپ تەپسىر قىلغان.

الله تائالا دوزاخنى ۋە ئۇنىڭ قاتتىق قىزىقلىقىنى سۈپەتلەپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ياق، ئۇ مۇقەررەر دوزاختۇر. (يەنى بۇ گۇناھكار كاپىر مۇنداق ئارزۇدىن يانسۇن، پىدا قىلىنغان ھېچقانداق نەرسە ئۇنى ئازابتىن قۇتقۇزالمايدۇ، ئۇنىڭ ئالدىدا دوزاخ يېنىپ تۇرىدۇ). (ئۇ ھارارىتىنىڭ قاتتىقلىقىدىن) باشنىڭ تېرىسىنى شىلىدۇ**﴾ ھەسەنبەسرى ۋە سابىت بۇنانى بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇ ھارارىتىنىڭ قاتتىقلىقىدىن يۈزنىڭ تېرىسىنى شىلىدۇ. قەتادە مۇنداق دەيدۇ: ئۇ ھارارىتىنىڭ قاتتىقلىقىدىن يۈزنىڭ ۋە بەدەنلىرىنىڭ تېرىلىرىنى ۋە پۇت ـ قولنىڭ بارماقلىرىنى شىلىپ تاشلايدۇ.

زەھھاك مۇنداق دەيدۇ: ئۇ ھارارىتىنىڭ قاتتىقلىقىدىن سۆڭەكتىن گۆشنى ۋە تېرىنى شىلىپ تاشلاپ. سۆڭەكتە ھېچ نەرسە قويمايدۇ. ئىبنى زەيد مۇنداق دەيدۇ: ئۇ ھارارىتىنىڭ قاتتىقلىقىدىن سۆڭەكلەرنى شىلىپ تاشلايدۇ. بۇ ئايەتنىڭ خۇلاسە مەنىسى: دوزاخ ئوتى كاپىرلارنىڭ سۆڭەكلىرىنى شىلىپ تۈگىتىدۇ. ئاندىن ئۇلار يېڭىدىن يارىتىلىپ تېرىلىرى يېڭىدىن ئالماشتۇرۇلىدۇ.

﴿**ئۇ (ھەقتىن) يۈز ئۆرۈپ بۇرالغان ۋە پۇل ـ مال يىغىپ ساقلىغان (ئۇنىڭدىن اللهنىڭ ۋە مىسكىنلەرنىڭ ھەققىنى ئادا قىلمىغان)لارنى چاقىرىدۇ**﴾ يەنى الله دوزاخقا ياراتقان، دۇنيادىكى چاغلىرىدا دوزاخنىڭ ئەمەلىنى قىلىشقا پۈتۈۋەتكەن ئىنسانلارنى قىيامەت كۈنى دوزاخ راۋان تىل بىلەن ئۆزىگە چاقىرىدۇ. ئاندىن دوزاخ ئۇلارنى مەھشەرگاھ مەيدانىدىن خۇددى قۇش دان تەرگەندەك تېرىيدۇ. بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، خۇددى غالىب ۋە بۈيۈك الله ئېيتقاندەك، ئۇلار بۇ كۈننىڭ كېلىشىنى چىن دىللىرى بىلەن ئىنكار قىلغان، بۇ كۈن ئۈچۈن ئەمەل قىلىشنى تاشلىغان، ئاچكۆزلۈك بىلەن پۇل ـ مال يىغىپ ئۇنى پىششىق ساقلىغان، بۇ پۇل ـ مالدىن ياخشىلىق يوللىرى ئۈچۈن ئىشلىتىش ۋە زاكات بېرىش قاتارلىق ئۇستىلىرىگە ۋاجىب بولغان اللهنىڭ ھەققىنى بېرىشتىن باش تارتقان ئادەملەردۇر. ئىمام مۇسلىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «پۇل ـ مال ئىشلىتىشتە بېخىللىق قىلمىغىن، ئۇنداق قىلساڭ الله ساڭا بېخىللىق قىلىدۇ».

* * * * * * *

۞ إِنَّ ٱلۡإِنسَـٰنَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلۡخَيۡرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا
ٱلۡمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ ٱلَّذِينَ هُمۡ عَلَىٰ صَلَاتِهِمۡ دَآئِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَٱلَّذِينَ فِيٓ أَمۡوَٰلِهِمۡ حَقّٞ مَّعۡلُومٞ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّآئِلِ
وَٱلۡمَحۡرُومِ ﴿٢٥﴾ وَٱلَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوۡمِ ٱلدِّينِ ﴿٢٦﴾ وَٱلَّذِينَ هُم مِّنۡ عَذَابِ رَبِّهِم مُّشۡفِقُونَ ﴿٢٧﴾ إِنَّ
عَذَابَ رَبِّهِمۡ غَيۡرُ مَأۡمُونٖ ﴿٢٨﴾ وَٱلَّذِينَ هُمۡ لِفُرُوجِهِمۡ حَـٰفِظُونَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا عَلَىٰٓ أَزۡوَٰجِهِمۡ أَوۡ مَا مَلَكَتۡ
أَيۡمَـٰنُهُمۡ فَإِنَّهُمۡ غَيۡرُ مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ ٱبۡتَغَىٰ وَرَآءَ ذَٰلِكَ فَأُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡعَادُونَ ﴿٣١﴾ وَٱلَّذِينَ هُمۡ

www.munber.org

لِأَمَٰنَٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَٰعُونَ ﴿٣٢﴾ وَٱلَّذِينَ هُم بِشَهَٰدَٰتِهِمْ قَآئِمُونَ ﴿٣٣﴾ وَٱلَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ
يُحَافِظُونَ ﴿٣٤﴾ أُوْلَٰٓئِكَ فِي جَنَّٰتٍ مُّكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾

ئىنسان ھەقىقەتەن چىدامسىز يارىتىلدى[19]. ئۇنىڭغا (يوقسۇزلۇق، ياكى كېسەللىك، يا قورقۇنچتەك) بىرەر كۆڭۈلسىزلىك يەتكەن چاغدا، زارلانغۇچىدۇر[20]. بىرەر ياخشىلىق يەتكەن چاغدا، بېخىللىق قىلغۇچىدۇر[21]. پەقەت (تۆۋەندىكىلەر بۇنىڭدىن) مۇستەسنا: ئۇلار نامازغا ھەمىشە رىئايە قىلغۇچىلاردۇر[22 - 23]. ئۇلار ماللىرىدىن تىلەيدىغان پېقىرغا ۋە تىلىمەيدىغان پېقىرغا مۇئەييەن ھەق (يەنى زاكات) بېرىدۇ[24 - 25]. ئۇلار قىيامەت كۈنىگە تەستىق قىلىدىغانلاردۇر[26]. ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ ئازابىدىن قورققۇچىلاردۇر[27]. شۈبھىسىزكى، ئۇلارنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ ئازابى (اللہ ئەمىن قىلغانلىدىن باشقا ھېچبىر ئادەم ئۇچۇن) ئەمىن بولغىلى بولمايدىغان نەرسىدۇر[28]. ئۇلار ئەۋرەتلىرىنى (ھارامدىن) ساقلىغۇچىلاردۇر[29]. پەقەت خوتۇنلىرى ۋە چۆرىلىرى بۇنىڭدىن مۇستەسنا، (ئۆزلىرىنىڭ خوتۇنلىرى ۋە چۆرىلىرى بىلەن يېقىنچىلىق قىلغانلار) مالامەت قىلىنمايدۇ[30]. (جىنسىي تەلەپنى قاندۇرۇشنى) بۇنىڭ سىرتىدىن تىلىگۈچىلەر ھەددىدىن ئاشقۇچىلاردۇر[31]. ئۇلار ئۆزلىرىگە تاپشۇرۇلغان ئامانەتلەرگە ۋە بەرگەن ئەھدىگە رىئايە قىلغۇچىلاردۇر[32]. ئۇلار توغرا گۇۋاھلىق بەرگۈچىلەردۇر[33]. ئۇلار نامىزىنى ئادا قىلغۇچىلاردۇر[34]. ئەنە شۇلار جەننەتلەردە ھۆرمەت قىلىنغۇچىلاردۇر[35].

ئىنساننىڭ چىدامسىز ئىكەنلىكى توغرىسىدا

اللہ تائالا ئىنساندىن ۋە ئۇنىڭ ناچار ئەخلاقلىرىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئىنسان ھەقىقەتەن چىدامسىز يارىتىلدى. ئۇنىڭغا (يوقسۇزلۇق، ياكى كېسەللىك، يا قورقۇنچتەك) بىرەر كۆڭۈلسىزلىك يەتكەن چاغدا، زارلانغۇچىدۇر**﴾ يەنى ئۇنىڭغا بىرەر زىيان يەتسە، ئۇ بۇنىڭدىن تەشۋىشلىنىدۇ ۋە قورقۇشقا باشلايدۇ. قاتتىق قورقۇپ كەتكەنلىكىدىن يۈرىكى چىقىپ كېتىشكە تاس قالىدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن ياخشىلىققا ئېرىشەلمەيدىغان بولدۇم دەپ ياخشىلىقتىن ئۈمىدىنى ئۈزىدۇ.

﴿**بىرەر ياخشىلىق يەتكەن چاغدا، بېخىللىق قىلغۇچىدۇر**﴾ يەنى ئۇ اللہ تەرىپىدىن بېرىلگەن نېمەتكە ئېرىشسە، ئۇنىڭدىن باشقىلارغا بېرىشكە بېخىللىق قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭدىكى اللہ ھەققىنى ئادا قىلمايدۇ. ئىمام ئەھمەد ئەبۇھۇرەيرەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئىنساندىكى ئەڭ ناچار ئەخلاق بېخىللىق قىلىش ۋە چىدامسىزلىق قىلىش، يۈرىكى چىقىپ كەتكىدەك دەرىجىدە قورقۇپ كېتىش قاتارلىقلاردۇر» بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەبۇداۋۇدمۇ رىۋايەت قىلغان.

يۇقىرىدىكى سۈپەتكە ئىگە كىشلەرنىڭ قاتارىغا ناماز ئوقۇغۇچىلارنىڭ كىرمەيدىغانلىقى، بۇلارنىڭ ئەمەللىرى ۋە نامازلىرى توغرىسىدا

﴿**پەقەت (تۆۋەندىكىلەر بۇنىڭدىن) مۇستەسنا: ئۇلار نامازغا ھەمىشە رىئايە قىلغۇچىلاردۇر**﴾ يەنى ئىنسان يۇقىرىقىدەك سۈپەتلەر بىلەن سۈپەتلەنگەندۇر. پەقەت اللہ ساقلىغان، ياخشىلىق يوللىرىدا مۇۋەپپەقىيەت قازاندۇرغان، ياخشىلىققا باشلىغان ۋە ياخشىلىق يوللىرىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەرگەن كىشلەر بۇنىڭدىن مۇستەسنا. بۇلار ناماز ئوقۇغۇچىلاردۇر. ئىبنى مەسئۇد، مەسرۇق ۋە ئىبراھىم نەخەئى

www.munber.org

قاتارلىقلار بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار نامازنىڭ ۋاقىتلىرىغا ۋە پەرز ـ ۋاجىپلىرىغا رىئايە قىلغۇچىلاردۇر.

ئۇقبە ئىبنى ئامىر مۇنداق دەيدۇ: بۇ ئايەتتىكى ”ھەمىشە“ دېگەن سۆزدىن ھەمىشە الله دىن ئەيمىنىپ، سۈكۈت ئىچىدە ناماز ئوقۇش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿مۆمىنلەر ھەقىقەتەن بەختكە ئېرىشتى. (شۇنداق مۆمىنلەركى) ئۇلار نامازلىرىدا (اللەنىڭ ئۇلۇغلۇقىدىن سۈر بېسىپ كەتكەنلىكتىن) ئەيمىنىپ تۇرغۇچىلاردۇر﴾[1] بۇ ئايەت نامازدا سۈكۈت ۋە ئەيمەنگەن ھالەتتە تۇرۇشنىڭ ۋاجىب ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. رۇكۇ ۋە سەجدە قىلغاندا سۈكۈت ۋە ئەيمەنگەن ھالەتتە تۇرمىغان كىشى نامازغا ھەمىشە رىئايە قىلغۇچى بولالمايدۇ. چۈنكى ئۇ نامازدا سۈكۈت ۋە ئەيمىنىش ئىچىدە تۇرمىسا، نامازنى ھۇزۇر ئىچىدە ئوقۇيالمايدۇ. بەلكى ئۇ نامازنى قاغا دان چوقۇغاندەك تېز ئوقۇيدۇ. ئۇ كىشىنىڭ نامىزى ئۇنى نىجاتلىققا ئېرىشتۈرەلمەيدۇ.

بەزى تەپسىرشۇناسلار: ”ھەمىشە“ دېگەن سۆزدىن بىرەر ئەمەلنى قىلسا، ئۇنى داۋاملىق قىلىدىغان ۋە بۇ ئەمەلنى قىلىشتا بوششىپ قالمايدىغان كىشىلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ، دەيدۇ. بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «الله ئەڭ ياقتۇرىدىغان ئەمەل، ئاز بولسىمۇ ھەمىشە داۋاملىشىپ تۇرىدىغان ئەمەلدۇر».

﴿ئۇلار ماللىرىدىن تىلەيدىغان پېقىرغا ۋە تىلىمەيدىغان پېقىرغا مۇئەييەن ھەق (يەنى زاكات) بېرىدۇ﴾ يەنى ئۇلارنىڭ ماللىرىدا موھتاجلارغا بېرىشكە تېگىشلىك بەلگىلەنگەن نېسىۋە بار. **﴿ئۇلار قىيامەت كۈنىگە تەستىق قىلىدىغانلاردۇر﴾** يەنى ئۇلار قىيامەتكە، ھېساب كۈنىگە، مۇكاپات ۋە جازاغا ئىشىنىدۇ. ئۇلار ساۋاب ئۈمىد قىلىدىغان، ئازاپتىن قورقىدىغان كىشىلەرنىڭ ئەمەللىرىنى قىلىدۇ. شۇڭا الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: **﴿ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ ئازابىدىن قورققۇچىلاردۇر﴾** يەنى قورقۇپ تىترەپ تۇرغۇچىلاردۇر.

﴿شۈبھىسىزكى، ئۇلارنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ ئازابى (الله ئەمىن قىلغاندىن باشقا ھېچبىر ئادەم ئۈچۈن) ئەمىن بولغىلى بولمايدىغان نەرسىدۇر﴾ يەنى الله نىڭ بۇ ئازابىدىن ئەقلى ـ ھوشى جايىدا ئادەملەردىن باشقا ھېچكىم ئەمىن بولالمايدۇ. پەقەت الله تائالا نىڭ ئەمىن قىلىشى بىلەنلا ئەمىن بولالايدۇ.

﴿ئۇلار ئەۋرەتلىرىنى (ھارامدىن) ساقلىغۇچىلاردۇر﴾ يەنى ئۇلار ئەۋرەتلىرىنى الله رۇخسەت قىلغان يەردىن باشقا يەرگە ئىشلەتمەيدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿پەقەت خوتۇنلىرى ۋە چۆرىلىرى بۇنىڭدىن مۇستەسنا، (ئۆزلىرىنىڭ خوتۇنلىرى ۋە چۆرىلىرى بىلەن يېقىنچىلىق قىلغانلار) مالامەت قىلىنمايدۇ. (جىنسىي تەلۋىنى قاندۇرۇشنى) بۇنىڭ سىرتىدىن تىلىگۈچىلەر ھەددىدىن ئاشقۇچىلاردۇر﴾** بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرى سۈرە مۆئمىنۇندا ئۆتۈپ كەتتى. بۇ يەردە قايتا تەكرارلاش ھاجەتسىزدۇر.

﴿ئۇلار ئۆزلىرىگە تاپشۇرۇلغان ئامانەتلەرگە ۋە بەرگەن ئەھدىگە رىئايە قىلغۇچىلاردۇر﴾ يەنى ئۇلار ئۆزلىرىگە ئامانەت قويۇلسا، خىيانەت قىلمايدۇ، ۋەدە قىلسا ۋەدىسىدە تۇرىدۇ. مانا بۇ مۆمىنلەرنىڭ سۈپەتلىرىدۇر. مۇناپىقلارنىڭ سۈپەتلىرى بۇنىڭ دەل ئەكسىچىدۇر. بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مۇناپىقنىڭ ئالامىتى ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ. ئەگەر ئۇ سۆزلىسە، يالغان سۆزلەيدۇ. ۋەدە قىلسا، ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلىدۇ. ئامانەت قويۇلسا، خىيانەت

[1] سۈرە مۆئمىنۇن 1 ــــ 2 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

قىلىدۇ» يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: «ئەگەر سۆزلىسە، يالغان سۆزلەيدۇ. ئەھدە تۈزۈشسە، ئۇنىڭغا خىيانەت قىلىدۇ. جېدەللىشىپ قالسا، ئاغزىنى بۇزۇپ تىللايدۇ».

﴿ئۇلار توغرا گۇۋاھلىق بەرگۈچىلەردۇر﴾ يەنى ئۇلار گۇۋاھلىق بېرىشكە رىئايە قىلىدۇ. ئۇنىڭغا ھېچنەرسىنى قويمايدۇ ۋە كەملىتىپ قويمايدۇ. ئۇنىڭدىن ھېچنەرسىنى يوشۇرمايدۇ. ﴿كىمكى ئۇنى يوشۇرىدىكەن، ھەقىقەتەن ئۇنىڭ دىلى گۇناھكار بولىدۇ﴾[1].

﴿ئۇلار نامىزىنى ئادا قىلغۇچىلاردۇر﴾ يەنى ئۇلار نامازنىڭ ۋاقىتلىرىغا، تەئدىل ـ ئەركانلىرىغا، پەرزلىرىگە ۋە سۈننەتلىرىگە رىئايە قىلىدۇ. بۇ ئايەتلەردە مۆمىنلەرنىڭ سۈپەتلىرى ھەققىدىكى سۆز نامازنى تىلغا ئېلىش بىلەن باشلىنىپ نامازنى تىلغا ئېلىش بىلەن ئاخىرلاشتى. بۇ نامازغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلگەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭ شەرەپلىك ئىبادەت ئىكەنلىكىنى ئەسلەتكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. الله تائالا سۈرە مۆئمىنۇندىمۇ مۆمىنلەرنىڭ سۈپەتلىرىنى نامازنى تىلغا ئېلىش بىلەن باشلاپ، ئاخىرىدا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار (يۇقىرى دەرىجىلىك جەننەت) فىردەۋسكە ۋارىسلىق قىلىدۇ، فىردەۋستە مەڭگۈ قالىدۇ. بىز ئىنسانىنى ھەقىقەتەن لايىنىڭ جەۋھىرىدىن ياراتتۇق﴾[2] الله تائالا بۇ يەردىمۇ مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئەنە شۇلار جەننەتلەردە ھۆرمەت قىلىنغۇچىلاردۇر﴾ يەنى ئۇلار لەززەت ۋە خۇرسەنلىك بېغىشلايدىغان ھەر تۈرلۈك نەرسىلەر بىلەن ھۆرمەتلىنىدۇ.

* * * * * * *

فَمَالِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ قِبَلَكَ مُهۡطِعِينَ ﴿٣٦﴾ عَنِ ٱلۡيَمِينِ وَعَنِ ٱلشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطۡمَعُ
كُلُّ ٱمۡرِيٍٕ مِّنۡهُمۡ أَن يُدۡخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٨﴾ كَلَّآۖ إِنَّا خَلَقۡنَٰهُم مِّمَّا يَعۡلَمُونَ ﴿٣٩﴾ فَلَآ أُقۡسِمُ
بِرَبِّ ٱلۡمَشَٰرِقِ وَٱلۡمَغَٰرِبِ إِنَّا لَقَٰدِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ خَيۡرًا مِّنۡهُمۡ وَمَا نَحۡنُ بِمَسۡبُوقِينَ ﴿٤١﴾ فَذَرۡهُمۡ
يَخُوضُواْ وَيَلۡعَبُواْ حَتَّىٰ يُلَٰقُواْ يَوۡمَهُمُ ٱلَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾ يَوۡمَ يَخۡرُجُونَ مِنَ ٱلۡأَجۡدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمۡ
إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾ خَٰشِعَةً أَبۡصَٰرُهُمۡ تَرۡهَقُهُمۡ ذِلَّةٌۚ ذَٰلِكَ ٱلۡيَوۡمُ ٱلَّذِي كَانُواْ يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

(ئى مۇھەممەد) كاپىرلارغا نېمە بولدىكىن، ئۇلار سەن تەرەپكە تېز كېلىشىپ، ئوڭ ـ سول تەرىپىڭدە توپ ـ توپ بولۇپ ئولتۇرۇشىدۇ﴿37-36﴾. ئۇلاردىن ھەر بىر ئادەم نازۇنېمەتلىك جەننەتكە كىرگۈزۈلۈشنى تەمە قىلامدۇ؟﴿38﴾. ياق (يەنى ئۇلار جەننەتكە مەڭگۈ كىرەلمەيدۇ). شۈبھىسىزكى، بىز ئۇلارنى ئۇلار بىلىدىغان نەرسىلەردىن ياراتتۇق﴿39﴾. مەشرىقلارنىڭ ۋە مەغرىبلەرنىڭ پەرۋەردىگارى بىلەن قەسەمكى، ئۇلارنى ئۇلاردىن ياخشىراق ئادەملەر بىلەن ئالماشتۇرۇشقا (يەنى ئۇلارنى ھالاك قىلىپ ئورنىغا ئۇلاردىن ئارتۇق ۋە اللهغا ئىتائەتچان بىر قەۋمنى كەلتۈرۈشكە) بىز ئەلۋەتتە قادىرمىز، بىز (بۇنىڭدىن) ئاجىز ئەمەسمىز﴿40 - 41﴾. (ئى مۇھەممەد) ئۇلارنى قويۇۋەتكىن، تاكى ئۇلار ۋەدە قىلىنغان كۈنگە مۇلاقات بولغانغا قەدەر (باتىلغا) چۆمسۇن، (دۇنياسىدا) ئوينىسۇن﴿42﴾. ئۇ كۈندە ئۇلار قەبرىلىرىدىن چىقىپ، خۇددى تىكلەپ قويغان بۇتلىرىغا قاراپ يۈگۈرگەندەك (مەھشەرگاھقا)

---

[1] سۈرە بەقەرە 283 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە مۆئمىنۇن 11 ـ 22 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

يۈگۈرىدۇ﴿43﴾. **ئۇلار (اللەدىن ئۈمىلىپ) يۇقىرى قارىيالمايدۇ، ئۇلارنى خورلۇق ئورىۋالىدۇ، ئەنە شۇ ئۇلارغا ۋەدە قىلىنغان كۈندۇر**﴿44﴾.

كاپىرلارنى ئەيىبلەش ۋە ئۇلارنى قورقۇتۇش توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتلەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدىكى كاپىرلارنى ئەيىبلەيدۇ. ئۇلار الله تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى بىلەن ئەۋەتكەنلىكىنى، ئۇنى الله نىڭ روشەن مۆجىزىلەر بىلەن كۈچلەندۈرگەنلىكىنى، ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرگەن تۇرۇقلۇق ئۇنىڭدىن قاچىدۇ. پىرقە - پىرقە ۋە گۇرۇھ - گۇرۇھ بولۇپ ئوڭ ۋە سول تەرەپلەرگە قاراپ كېتىدۇ.

الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلار نېمىشقا ۋەز (يەنى قۇرئان)دىن يۈز ئۆرۈيدۇ. گويا ئۇلار يولۋاستىن قاچقان ياۋايى ئېشەكلەردۇر (يەنى بۇ مۇشرىكلار مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى كۆرگەندە، ئۇنىڭدىن خۇددى يولۋاسنى كۆرۈپ قاچقان ياۋا ئېشەكلەردەك قاچىدۇ)﴾[1].

﴿**(ئى مۇھەممەد) كاپىرلارغا نېمە بولدىكىن، ئۇلار سەن تەرەپكە تېز كېلىشىپ، ئوڭ - سول تەرىپىڭدە توپ - توپ بولۇپ ئولتۇرۇشىدۇ**﴾ يەنى ئى مۇھەممەد! يېنىڭدىكى ئەنە شۇ كاپىرلارغا نېمە بولدىكىن؟ ئۇلار سەن تەرەپكە يۈگۈرۈشۈپ كېلىدۇ. ئاندىن سەندىن يۈز ئۆرۈپ، ئىختىلاپلاشقان ۋە بۆلۈنگەن ھالدا تەرەپ - تەرەپكە قاچىدۇ. ئەۋفىي، ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئى مۇھەممەد! بۇ كاپىرلارغا نېمە بولدىكىن؟ ئۇلار توپ - توپ بولۇپ سېنىڭ ئوڭ ۋە سول تەرىپىڭدە، سەندىن يۈز ئۆرۈگەن ۋە مەسخىرە قىلغان ھالدا قاراپ تۇرۇشىدۇ.

ئىبنى جەرىر، جابىر ئىبنى سەمۇرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى قۇرەيشلەرنىڭ يېنىغا چىققاندا، ئۇلار ھەلقە بولۇپ ئولتۇرۇشقان ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سىلەرگە نېمە بولدى؟ گۇرۇھ - گۇرۇھ بولۇپ ئولتۇرۇپسىلەرغۇ؟» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەھمەد، مۇسلىم، ئەبۇداۋۇد ۋە نەسەئى قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿**ئۇلاردىن ھەر بىر ئادەم نازۇنېمەتلىك جەننەتكە كىرگۈزۈلۈشنى تەمە قىلامدۇ؟**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ ھالى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن قېچىش ۋە ھەقتىن يۈز ئۆرۈش تۇرسا، ئۇلار تېخى نازۇنېمەتلىك جەننەتلەرگە كىرىشنى تەمە قىلامدۇ؟ ﴿**ياق (يەنى ئۇلار جەننەتكە مەڭگۈ كىرەلمەيدۇ)**﴾ بەلكى ئۇلارنىڭ جايى جەھەننەم بولىدۇ.

الله تائالا ئۇلار ئىنكار قىلغان ۋە ۋۇجۇتقا چىقىشىنى يىراق سانىغان قىيامەت ۋە ئازابنىڭ چوقۇم بولىدىغانلىقىنى جەزىملەشتۈرۈپ، بۇنىڭغا ئۇلار ئېتىراپ قىلىۋاتقان دەسلەپتە يوق يەردىن يارىتىشنىڭ قايتا يارىتىشقا قارىغاندا تەس ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت نەرسە بىلەن دەلىل كۆرسىتىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**شۈبھىسىزكى، بىز ئۇلارنى ئۇلار بىلىدىغان نەرسىلەردىن**﴾ يەنى ئەرزىمەس مەنىيدىن ﴿**ياراتتۇق**﴾ الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿سىلەرنى بىز ئاجىز مەنىدىن ياراتمىدۇقمۇ؟﴾[2] ﴿ئىنسان نېمىدىن يارىتىلغانلىقىغا قارىسۇن. ئۇ ئېتىلىپ چىققۇچى مەنىدىن يارىتىلدى. ئۇ مەنى ئومۇرتقا بىلەن قوۋۇرغا سۆڭەكلىرىنىڭ ئارىسىدىن چىقىدۇ. شەك - شۈبھىسىزكى، اللە ئۇنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە (يەنى

[1] سۈرە مۇددەسسىر 49 — 51 - ئايەتكىچە.
[2] - سۈرە مۇرسەلات 20 - ئايەت

www.munber.org

تىرىلدۈرۈشكە) قادىردۇر. سىرلار ئاشكارا قىلىنىدىغان كۈندە (يەنى قىيامەتتە). ئۇنىڭدىن (يەنى ئىنساندىن) (ئازابنى دەپئى قىلىدىغان) ھېچ كۈچ ۋە ياردەمچى يوقتۇر﴾[1].

﴿مەشرىقلارنىڭ ۋە مەغرىبلەرنىڭ پەرۋەردىگارى بىلەن قەسەمكى﴾ يەنى ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقان، شەرق بىلەن غەربنى ئۇرۇنلاشتۇرغان، يۇلتۇزلارنى شەرقلەردىن چىقىپ غەربلەرگە پېتىشقا بويسۇندۇرغان زات الله بىلەن قەسەمكى، ئىش سىلەرنىڭ قىيامەت يوق، ھېساب يوق ۋە ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىش يوق دەپ ئويلىغىنىڭلاردەك ئەمەس، بەلكى قىيامەت كۈننى ئىنكار قىلىشتەك بۇزۇق ئېتىقادىغا قاتتىق رەددىيە بېرىدۇ. ئۇلار الله تائالانىڭ قىيامەتنى بەرپا قىلىشتىنمۇ چوڭ نەرسىلەرنى يارىتىشقا قادىر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان كاتتا دەلىللەرنى كۆردى. الله ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتتى. ئۇلاردىكى بارلىق جانلىقلارنى، جانسىز نەرسىلەرنى ۋە باشقا خىلمۇخىل مەۋجۇداتلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەخلۇقلاتلارنى بويسۇندۇردى. مانا بۇلار الله نىڭ قىيامەتنى بەرپا قىلىشقا ئەلۋەتتە قادىر ئىكەنلىكىگە دەلىلدۇر. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى يارىتىش ئەلۋەتتە ئىنسانلارنى يارىتىشتىن كۆپ قىيىندۇر ۋە لېكىن ئىنسانلارنىڭ كۆپچىلىكى (بۇنى) ئۇقمايدۇ﴾[2].

﴿ئۇلار (يەنى ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىشنى ئىنكار قىلغۇچى كۇففارلار) بىلمەمدۇكى، ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقان ۋە ئۇلارنى يارىتىشتا چارچاپ قالمىغان الله ئۆلۈكلەرنى تىرىلدۈرۈشكە قادىر ئەمەسمۇ؟ دۇرۇس، ئۇ ھەقىقەتەن ھەر نەرسىگە قادىردۇر﴾[3] ﴿ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتقان زات ئۇلارنىڭ ئوخشىشىنى يارىتىشقا قادىر ئەمەسمۇ؟ ئۇ بۇنىڭغا قادىر، الله ماھىر ياراتقۇچىدۇر، ھەممىنى بىلگۈچىدۇر. الله بىرەر شەيئىنى (يارىتىشنى) ئىرادە قىلسا، ئۇنىڭغا «ۋۇجۇتقا كەل» دەيدۇ ـ دە، ئۇ ۋۇجۇتقا كېلىدۇ﴾[4] الله تائالا بۇ يەردىمۇ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئۇلارنى ئۇلاردىن ياخشىراق ئادەملەر بىلەن ئالماشتۇرۇشقا (يەنى ئۇلارنى ھالاك قىلىپ ئورنىغا ئۇلاردىن ئارتۇق ۋە اللهغا ئىتائەتچان بىر قەۋمنى كەلتۈرۈشكە) بىز ئەلۋەتتە قادىرمىز، بىز (بۇنىڭدىن) ئاجىز ئەمەسمىز**﴾ يەنى قىيامەت كۈنى بىز ئۇلارنىڭ تەنلىرىنى بۇنىڭدىن ياخشىراق تەنلەرگە ئالماشتۇرىمىز.

شەك ـ شۈبھىسىزكى، بىز شۇنداق قىلىشقا ئەلۋەتتە قادىرمىز. بىز بۇنىڭغا ھەرگىز ئاجىز ئەمەسمىز. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئىنسان (يەنى كاپىر) بىزنى ئۇزنىڭ (چىرىپ تارقىلىپ كەتكەن) سۆڭەكلىرىنى جەمئىي قىلالمايدۇ دەپ گۇمان قىلامدۇ؟ ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۇنىڭ سۆڭەكلىرىنى جەمئىي قىلىمىز)، ئۇنىڭ (ئەڭ ئىنچىكە، ئەڭ نازۇك بولغان) بارماقلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرەلەيمىز﴾[5] ﴿بىز سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا ئۆلۈمنى بەلگىلىدۇق (يەنى ھەر بىرىڭلارنىڭ ئۆلۈش ۋاقتىنى بېكىتتۇق)، سىلەرنى باشقا بىر قەۋمگە ئالماشتۇرۇشتىن ۋە سىلەرنى سىلەر بىلمەيدىغان بىر شەكىلدە يارىتىشتىن ئاجىز ئەمەسمىز﴾[6].

﴿**ئۇلارنى ئۇلاردىن ياخشىراق ئادەملەر بىلەن ئالماشتۇرۇشقا**﴾ دېگەن بۇ ئايەتنى ئىبنى جەرىر: يەنى بىزگە ئىتائەت قىلىدىغان ۋە بىزگە ئاسىيلىق قىلمايدىغان ئادەملەرگە ئالماشتۇرۇشقا بىز ئەلۋەتتە قادىرمىز، دەپ تەپسىر قىلغان. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئەگەر سىلەر (اللەنىڭ تائەتىدىن)

[1] ـ سۈرە قارىق 5 ـــ 10 ـ ئايەتكىچە.
[2] سۈرە غافىر 57 ـ ئايەت.
[3] سۈرە ئەھقاف 33 ـ ئايەت,
[4] سۈرە ياسىن 81 ـ 82 ـ ئايەتلەر.
[5] سۈرە قىيامەت 3 ـ 4 ـ ئايەتلەر.
[6] سۈرە ۋاقىئە 60 ـــ 61 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

يۈز ئۆرۈسەڭلار، اللە سىلەرنىڭ ئورنۇڭلارغا باشقا بىر قەۋمنى ئالماشتۇرىدۇ، ئۇلار سىلەرگە ئوخشاش بولمايدۇ (بەلكى اللەغا ئىتائەت قىلىدۇ)﴾[1] يۇقىرىدىكى قاراش ئىبنى جەرىرنىڭ بۇ قارىشىغا قارىغاندا كۈچلۈكرەكتۇر. چۈنكى، باشقا ئايەتلەرمۇ شۇنى كۆرسىتىدۇ.

﴿(ئى مۇھەممەد) ئۇلارنى قويۇۋەتكىن﴾ يەنى ئۇلارنى ھەقنى ئىنكار قىلىشقا، كۈپۈرلۈق قىلىش ۋە ھەققە قارشى تۇرۇش قاتارلىقلاردا ئۆز ھالىغا قويۇۋەتكىن. ﴿تاكى ئۇلار ۋەدە قىلىنغان كۈنگە مۇلاقات بولغانغا قەدەر (باتىلغا) چۆمسۇن، (دۇنياسىدا) ئوينىسۇن﴾ ئۇلار كەلگۈسىدە بۇ قىلمىشلىرىنىڭ ئاقىۋىتىنى بىلىپ قالىدۇ ۋە ئۇنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ.

﴿ئۇ كۈندە ئۇلار قەبرىلىرىدىن چىقىپ، خۇددى تىكلەپ قويغان بۇتلىرىغا قاراپ يۈگۈرگەندەك (مەھشەرگاھقا) يۈگۈرىدۇ﴾ يەنى بۈيۈك ۋە يۈكسەك پەرۋەردىگار ئۇلارنى ھېساب مەيدانىغا چاقىرغان چاغدا، ئۇلار قەبرىلىرىدىن تۇرۇپ ﴿خۇددى تىكلەپ قويغان بۇتلىرىغا قاراپ يۈگۈرگەندەك﴾ ھېساب مەيدانىغا يۈگۈرىدۇ.

﴿ئۇلار (اللەدىن ئۈمىلىپ) يۇقىرى قارىيالمايدۇ، ئۇلارنى خورلۇق ئورىۋالىدۇ﴾ يەنى ئۇلار دۇنيادىكى چاغلىرىدا الله غا ئىتائەت قىلىشتىن باش تارتقانلىقىنىڭ جازاسى ئۈچۈن، ئۇ كۈندە باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ خارلىق ئىچىدە تۇرۇشىدۇ. ﴿ئەنە شۇ ئۇلارغا ۋەدە قىلىنغان كۈندۇر﴾.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە مائارىجنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جىمى ھەمدۇسانا ۋە مەدھىيە الله غا خاستۇر.

---

[1] سۈرە مۇھەممەد 38- ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org